

Skånelands historia

En sammanställning av de historiska grunderna

Av Carl-Gustav Liljenberg

Del 1

Grundelementen i Skånelands historia

(Manuskriptet skrivet 1978)

Textsammanställning: Peter Broberg
Bearbetning för Internet: Göran Hansson
© SSF – Stiftelsen Skånsk Framtid

All dokumentation från författaren donerades till SSF av hans bror 1992.
SSF administrerar därmed upphovsrätten till materialet.

Det enhetliga historiska Skåneland och dess betydelse för modern regionalism.

Förord

Förutsättningen för regionalismen är existensen av ett område med särpräglad karaktär. Det är således helt meningslöst att ur ett fast avgränsat homogent territorium bryta ut en eller flera delar bara för att åstadkomma mindre enheter. Det är däremot vanligt, att maktfullkomna regimer under tidernas lopp i striden om politisk hegemoni mellan sig uppdelat ett ursprungligt enhetligt historiskt område.

Grundvalen för en regions existens och definition måste givetvis vara att det äger en fast förankrad egenart, ett särområde som genom sitt geografiska, ofta även strategiska läge, städse varit känsligt för varje ekonomisk och politisk förändring och som därför som en markant region fått anpassa sig efter tidevarvets teknik och det befolkningsmässiga underlaget, utan att förlora sin grundkaraktär.

En sådan redan historiskt betingad geopolitisk och kulturellorganism har nästan alltid en bestämd egen statlig historisk bakgrund utan hänsyn till nutida statsgränser, en grundval, som vilar på specifika etnografiska, språkliga, demografiska, ekonomiska, kulturella och politiska faktorer, vilka alla på ett särskilt sätt kommit att prägla området och dess befolkning och relationerna till ytttervärlden, t.ex. en autonom ställning inom ett större statskomplex.

Den tidiga historien

Under postglacial tid utgjorde den sydligaste delen på den skandinaviska halvön det landområde, som tidigast blivit isfritt (13500 f.T.), mottog den första faunan och floran och som först blev befolkat (10000 f.T.) av människor. Det blev tidigt ett rikt land, som efter ett nu 2400-årigt hellenistiskt främlingsnamn, senare blev Skaneya – Scania, Skåne, ännu på 900-talet för ytttervärlden uppfattat just som Skaneya-Skåneö, en uppfattning som de isländska sagorna långt senare är talesman för. Forntidens sjöfarare ansåg att Skålderviken och Helgeå var förbundna med varandra och eftersom de äldsta underrättelserna upptecknades av främmande resenärer, kom deras bild av Norden och namnen på dess delar, att bestämmas utan den inhemska befolkningens medverkan.

Till det centrala territorium i Söder, som vi idag kalla Skåne, lades andra landområden, skiftande under olika förhistoriska epoker, påvisbara genom det arkeologiska materialet, vilket ibland antyder, ibland direkt bevisar ett bestämt folk-, kultur- och samhällsområde och existensen av statliga enheter.

Kungagraven i Kivik, vars ursprungliga anläggning beräknas ha erfodrat 200 000 lass sten, bevisar redan genom denna volym, att en stark statsmakt fanns i det då tätbefolkade Fornskåne för 3200-3300 år sedan.

I början av vikingatiden utformas den Skaniska regionen att omfatta i första hand de nuvarande Skåne, Blekinge, Halland och Bornholm, vilka efter riksgränsläggningen på 1050-talet sammanfattas till en enhet, Skanungarnas land, d.v.s. Skåneland.

Det är idag nästan ofattbart att man ännu 7000 f.T. kunde vandra till fots från landet söder om Kullaberg tills man nådde området kring nutidens Whitby i England. Och från Skånes sydkust vid denna tid över till dagens Nordtyskland. Katastrofen kom, allt land översvämmades. Södra Östersjön och Nordsjön var ett faktum, men ännu idag ligga stubbarna av furuskogarna mellan Skånes sydkust och södra Östersjöns kustland endast 20, högst 50 m. under vattnet. Det visar katastrofens omfattning.

Efter renjägarna kom andra. För över 8000 år sedan ristades på hjorthorn det äldsta bevarade konstverket på Skånes jord i geometrisk stil ett renjägartält och två renar, alltså en dåtida boplatz (nära nutidens Ystad). Kulturen kom och gick. För över 6000 år sedan kom jordbruket, en total revolution för människans existens. Vi kan konstatera in- och utvandring ända sedan före 3000 f.T. Den yngre stenåldern (4100-1800 f.T.) var de resta stenradernas och stenkammargravarnas tid. Bronsåldern, en högkultur, då det nordiska bronsåldersområdet kring södra Östersjön och kring Nordsjön bör ha haft en befolkning på 6 millioner invånare.

Sjöfarare från Medelhavsländerna nådde hit redan på 1200-talet före vår tideräkning (f.T.). Det visar Homeros' skildring av phäakernas land: Det låg i södra delen av den Kimbriska halvön, vars hela västliga del senare har avskalats genom fruktansvärda översvämningar.

Under tidigare skeden var det nuvarande av oss benämnda Skåne, ett helt annat namn, liksom andra delar av Norden, vars äldsta beteckning var "de stora djurens land", vilket av fornegypterna för 3500 år sedan uppfattades såsom "Haunebut" , av ett inhemskt sannolikt •*Ha(h)unnibua.

Det geografiska namnet

De geografiska namnen Skåne och därav Skandinavien uppkom i antiken utan hänsyn till våra dåtida inhemska benämningar vid det nuvarande Skanör (-Falsterbo) fanns ett av forntidens sjöfarare för sin farlighet berömt och fruktat sjöfågelsrev och väl också sillfiskeplats: *Skathinawjo. Därför kallade de hellenistiska sjöfararna öarna kring revet, (nutidens Skåne uppfattades såsom en av dem) för de Skatinska, genom senare avskrivarfel de Skandiska öarna, av vilka enligt Pytheas' av Massilla numera rekonstruerade grundtext och äntligen riktigt återställda reseområde, den förnämsta var, såsom han uppfattade namnet:

"Dumna" (Skåne) mitt emot Cap Orkan, dvs Arkona, medan andra var "Bergos (Vergos)" = Bornholm osv.

Den av Pytheas under hans resa tidigast år 351, senast år 322 f.T. efter befolkningens benämning namngivna "Durnna" måste vara identiskt med ett Danumana*, varifrån 1261/51 f.T. ett par av de tre stora erövrarfolken bland "nordhavsvolkerna", såsom egypterna i sina väldiga inskrifttexter benämnde dem och som av naturkatastrofer tvingats lämna sina hemländer de "yttersta öarna i Sin Hur", "vid nionde bågen", bland nämligen "DNN" eller "Dananan", d. v. s. danumanerna, vilka i östra Medelhavet besegrade rester, rövrade och bosatte sig på nutidens Cypern där ute skapade en förnämlig kultur.

Mellan *Danumana - Dananan - (Dan-)Dumna - Dana och det forniriska Danann, består ett markant språkligt, men uppenbart även ett geografiskt samband, synonym för fyra skeden i dåtidens språkliga (här onomatologiska) utveckling. Fornirernas Danann låg i sydvästra Lochlan = Skandinavien.

Med "Dana" få vi anknytning till danerna, vilka senast omkring år 200, från nordvästra Skåne, gå över Öresund och erövra de nuvarande danska öarna, som då hade en herulsk befolkning.

Under minst femtusen år ha sålunda (långt efter renjägarnas invandring för 12000 år sedan), skiftande in- och utvandringar och med dem olika kulturer gestaltat människornas liv i dåtidens Skåne med kringliggande landområden.

Folkvandring

Den sista stora katastrofen kom omkring år 500 och 400-talet före tideräkningen, bl.a. genom klimatförsämring och Kelternas förstörande av den då 2000-åriga handelsmetropolen vid nuvarande Wartin a.d. Oder, varigenom handelsvägarna blockerades och söderut helt kontrollerades av den keltiska erövringen, med ett fruktansvärt ekonomiskt bakslag för Östersjöområdet som följd.

Denna även för samhälle, näringsliv och befolkning bokstavligen talat rena katastroftid medförde det aristokratiska statssamfundets undergång och ersättande med lokala bondegemenskapen. Denna svåra tid varade i över 400 år och skapade ett primitivt på överlevandet ensidigt inriktat bondeliv och först efter vår tideräkning början, sker en långsam återhämtning, som bildar utgångspunkten för den senare ekonomiska, kulturella och politiska situationen. Dess första gripbara händelse är danernas uppbrott, vilket visar att den nya tiden i varje fall vid Öresund redan ledde till överbefolkning, mätt med 100-talets existensmöjligheter i Västskaåne.

Redan i slutet av 400-talet kommer västerifrån, med utgångspunkt kring nedre Elbe en invasion, hadbarderna, vilkas erövringar av kustområdena och dalgångarna i Norden skapar ett aristokratiskt samhälle, rent militärt organiserat. Det träffar Sydsandinavien hårt, befolkningsmässigt mest

Blekinge, där de skapa ett eget rike. Längst har hadbardernas person- och ortnamn samt språk och också markant starkast levat kvar från Osloområdet och västerut i hela Norges Vestland, som ju alltså har sitt eget språk och sin egen litteratur och också människotyp allt till 50 % av fornsachsisk rot, deras mytologi utgör Eddan.

I Skåneland, främst i Skåne, var befolkningen alltför talrik för att - bortsett från västra Blekinge - kunna påverkas i sin massa, men det är tydligt att det ca 490- ca 525 skett ett socialt ombyte: en helt ny härskande invandrad krigiskt aristokrati griper makten med lokala furstar på sina storgårdar, de senare ortnamnen på - * hlevan, - levan, - lev nu - löv och söder om floden Elbe ortnamnen på - leben.

Vikingatiden tar form

Vad som nu sker i Skåne och Skåneland får en avgörande betydelse för den senare utvecklingen. Skjoldungasagan som börjar så poetiskt med gossebarnet Skjolds utsättande i en båt på havet och hur skeppet landar på Skånes väst eller sydkust, döljer den hårda råa verkligheten av hadbardernas landgång, som skedde enligt urgammal hävd med att ett föremål eller ett ombordvarande djur fick simma i land och det ansågs då vara en gudomlig viljas fingervisning. "Skjold", d.v.s. Skölden, var alltså det föremål som fördes av vattnet i land vid den första landstigningen i Skåne. Hadbardernas storfurstes verkliga namn angives ej, men hans ätt benämndes "Skjoldungsätten" och dess kungasäte var Leira i Skåne (jfr. Lerberget i Väsby s:n och Lerhamn i Brunnby s:n, båda i Luggude härad. Leire på Själland bebyggdes först på 900-talet när Harald Gormssons daner erövrade Själlandsriket. Det är numera arkeologiskt övertygande bevisat).

Det är just perioden 500-750 som skapat de nordiska fornsagorna, t.ex. om Hagbard och Signe i Blekinge samt om Starkodder i Skåne osv.

På 600-talet har det i Skåne stått blodiga slag (Vätteryd, Löderup), strider troligen orsakade även uppgörelse med eller mellan hadbardsfurstarna och deras överklass, krigshändelser som arkeologiskt kan beläggas från Mälardalen i norr till de danska öarna i söder. Sagorna talar ju om den fornskånska Ivar Vidfamnes kortvariga nordiska storrike och erövring av bl.a. mälarstaten utan känt namn.

På 700-talet har större nordiska statsbildningar skapats. Sagorna tala om Ivar Vidfamnes dotterson, storkonungen Harald Hildetand, som återupprättade morfaderns storrike. Vi känner danernas välde och från år 730 namnen på deras konungar.

Vid fredsfödraget mellan Daner och Sachsare år 811, framträdde även Asfred av Skåne, vilket visar att landet ingick såsom egen enhet i danernas rike. Skåneland, ännu ca. 960 - 983, i varje fall långa perioder, var fristående och ännu ca 960- 983 ett eget kungarrike under Harald Strut, införlivades därefter i det nya Danmark, av det fornsachsiska begreppet Thanamarka, d.v.s. danernas

gränsland det först på 800-talet uppkomna namnet för danernas Haithabu-rike - varifrån de sista danerna under Harald Gormsson erövrar det nuvarande Danmark, som därefter får sitt nuvarande sachsiska namn. på 800-talet talas det däremot ute i Europa alltid bara om daner och normanner.

Från Skåneland utgick ca. 840 de vikingafärder, som 879 resulterade i upprättandet av kungadömet Normandiet, från 911 hertigdöme under den frankiske kungen och ca. 940 med eller utan samverkan med danerna Vinland - kustlandet mellan Oder eller Weichsel, vars centrum och främsta borg fram till normännens förstörelse år 1043 var Jomsborg, där före 986 den frejdade Val-Toke, den senare berömda Skånejarlen Toke Gormsson på Hellesthal, i västliga källor kallad "hertig av Vinland" residerade, Sven Tveskägg skånske förtrogne, Harald Gormssons svärson och Harald Struts brorson. Vid landsänkningen 1304 försvann Jomsborgs ruiner *, landet mellan Weichsel och Menel var danernas Vitland.

Vikingatidens Skånevälde byggde ju på sjöfart och internationell handel. Blekinge var centrum i dess slavmarknad och ännu 1068 fanns där flera tusen trälar. Med Vinland, Normandie och de skånskbefolkade delarna av Danelagen i England såsom "Kolonialländer" intog Skåneland en av de viktigaste militära-politiska-ekonomiska positionerna i Norden och var efter ca. 992 ett självständigt biland till Danmark. Särskilt värmeperioden under 1000-talet resulterade i en väldig nyodling och folkökning. Vikingafärderna stannade 1042 av och deltagandet i erövringståget mot England 1069/70 var en ren politisk aktion, som misslyckades och slutade med ett fördrag med de normanniska stamfränderna, som redan 1066 gjort sig till herrar i England och väl behövde nordborna i Danelagen såsom bundsförvanter. År 1068 beskrivs Skåne såsom det danska rikets rikaste, skönaste och viktigaste del och med den talrikaste befolkningen, ett stort handelscentrum. (Adam av Bremen).

Storhetstiden

Redan ett halvsekel senare blir Skåneland genom sillfisket och sillmarknaden i Skåne en internationell ekonomisk faktor. Mellan 1043 och 1371 utgjorde Skåneland också sex gånger ett eget kungarike och det var här den nordiska unionstanken uppstod 1332, år 1387 accepterad av drottning Margarete, vilket ledde till unionen 1397-1520 uppbytt av den skånska adeln och representerad av Nordens då mäktigaste stormannaätt, de skånska Axelssonerna (Thott). Jarlen var alltid folkmaktens symbol, efterträddes 1182 av gelikare-institutionen, kungens personlige representant, som endast var en statsståthållare och helt beroende av konungens maktvilja. Gelikaren kallades på danska gælkerer. Han var den förenade skånska landets statsståthållare med furstlig titel: af Skåne (1200 -t) och fanns 1170-1180 samt 1183-1383.

Internationellt vida viktigare var Kyrkans makt. Redan 1066 hade ordinatstiftet Lund sammanslagits med missionsstiftet Dalby, och 1103 blev Lund ärkebiskopsäte, med ett ärkestift omfattande hela Skåneland och som blev Nordens enda ärkebiskopsdöme med ärkebiskopen såsom andlig furste över icke bara städer och borgar, utan hela häradet och över hela landskapet

Borringholm, sachsarnas "Bornholm". Han blev snart påvens legat och Nordens metropolitan, primas över den norska och svenska kyrkan och med biskoparna över Örken (Orkny) - och Hjaltlands (Shetlands)öarna, Färöarna, Island, Grönland, Estland såsom hans suffraganer, vilka då och då, och vid biskopsinvigningen, liksom ärkebiskoparna av Nidaros och Uppsala, bringade honom sin hyllning i Lund. så blev Lund och Skåne, som redan 1068 hade 300 kyrkor, lika många som hela det övriga Norden. Nordeuropas andliga och kulturella centrum 1066-1537. När svenskarna under krigståget 1452 utplundrade lärdomssätet Lund hade det sju kloster och tjugotre kyrkor samt oersättliga arkiv, bibliotek och konstskatter. I Dalby byggdes vid år 1060 Nordens enda medeltida kungaborg och Nordens första stenkyrka.

Ärkebiskop Eskil grundade icke bara kloster, såsom 1144 det ryktbara Herrevad, utan lät mellan 1138 och 1161 uppföra två för Norden unika befästningar: Skefuingeborg på en ö i sjön av samma namn (nu Skeingesjön) uppe i nordost och Aosehus i den senaste staden Aose (Åhus). Svartbrödraklostret i Aose, dominikanerordens högborg i Skåneland, blev ca 1250-1528 Nordens första högskola (ett berömt prästseminarium) och i Lund verkade 1425-1537 Nordens första akademi osv. osv. Urkunder och handskrifter skrevs redan på 1000-talet i Skåne

Hans nåde i Lund på sitt befästa Lundagård, räknades såsom en verklig kyrkofurstejämbördig med de nordiska kungarna och mycket snart kom Skåneland (med egen författning till 1536 och egen lands-, kyrko- och stadslag) och ärkestolen i Lund att ingå förbund. Den skånska staten och ärkebiskopsdömet utgjorde tillsammans Nordens starkaste andliga och politiska maktfaktor och kungadömet i Roskilde sökte politiskt spela ut det skånska folket och den skånska kyrkan mot varandra för att ej köras över, liksom det ständigt gnisslade mellan kyrkomakten i Skåneland och kungamakten på Själland, oftast med öppna konflikter som följd. De många medeltidsstäderna och talrika köpingarna bildade grundvalen för det ekonomiska livet och var liksom kyrkans institutioner medelpunkterna i vardags- och konsthantverk, kulturliv och social gruppering. Klostren var lärdoms- och undervisningshärddar, t.ex. ifråga om skolundervisning, läkekonst, trädgårdsodling och kunskap om medicinalväxter och nya jordbruksmetoder. Städernas sjukstugor och spetälskehus (leprosorium) var viktiga socialinrättningar. Alla slags nya yrkesmän inkommo under seklernas gång till städerna från Sachsland, varifrån en gång missionärerna kom, vilka undanträngde de samtidiga angelsacksiska. Sjöfarten var livlig. Hansan var den dominerande faktorn.

Lund växte fram såsom en särskilt gynnad kunglig bebyggelse med London som mönster, alltsedan omkring år 1020 och blev allt betydelsefullare.

Stormannaklassen var rik och mäktig. Lågadeln talrik. Bönderna fria. Efter digerdöden 1349 kom den ekonomiska kris, då både lågfrälset och bondejordägarna tvingades avyttra sin jord till stormännen. Krisen varade in på 1400-talet.

Skånelagen

Ett särskilt omnämmande fodrar Skånelagen vars normgivande edition nedskrevs 1202/10. Man känner ej de exakta åren. "Den raetta Skaanske Lagh, som ligger i S:t Lars kirke i Lund". Den skånska landslagen inledes med sentensen:

"Hani that Skanunga aerliki rnaen,
toko vithat oraet aldrig ähn".

Detta konstaterande, att de fria männen i Skåneland aldrig tålt orätt i deras land, är det skånska folkets egentliga valspråk. Kyrkolagen gällde 1161-1685 och stadsrätten 1250-1282. (1682? Th. anm.)

Av Skånelagens talrika handskrifter märks främst Codex Runicus, den på fornskånska skrivna berömda runhandssriften från omkring 1250/80 (nu i Köpenhamns universitetsbibliotek). Den är märklig även därigenom, att den innehåller den äldsta kända, alltså över 700-åriga skånska folkvisan och den och den äldsta kända skånska notskriften. Folkvisan börjar:

*Drömde mik en dröm inat
Um silki ok aerlik pael.*

Melodin har utan vidare av danskarna gjorts till den danska radions paussignal. Det är väl självklart, att den ingenting har att göra med dagens Danmark. Den skall naturligtvis vara Malmösändarens och övriga skånska kringkastningsstationers signaturmelodi.

Den näst märkliga av Skånelagens avskrifter är den (numera i Kungl. biblioteket i Stockholm förvarade) omkring år 1290 präntade Codex Scanius.

Från 1300-talet känner vi 5 och från 1400-talet 30 handskrifter av Skånelagen, som 1505 översattes till danska och 1676 till svenska.

Särskilda bihang till de skånska landskapens allmänna lag blev Skånska Kyrkorätten, nedskreven 1161 och den Skånska Stadsrätten, tillkommen ca 1250.

Skånelagen ägde giltighet i alla skånska landskap till slutet av 1683, Kyrkorätten till 1685 och Stadsrätten till 1682. (I Norge upphävdes landskapslagarna redan 1276 och i Sverige 1356, men barnen i de skånska provinsernas skolor får icke läsa om sina förfäders egen lag som gällde ännu 1683, men väl i Sverige om de för över 620 år sedan ogiltiga svenska landskapslagarna, liksom de ingenting får veta om Skånelands och det skånska folkets verkliga historia och nationella hävder).

Tre markanta perioder och tre ödesdiga händelseförlopp skall vi här litet närmare beröra, eftersom de innebar avgörande politiska processer i den skåneländska autonomins historia och därför särskilt böra intressera modern regionalism: det är 1100-talet, 1300-talet och 1600-talet.

Angrepp från väster

Efter 1000-talets värmeperiod följer en ny köldperiod. Det innebar stora påfrestningar för lantbruk, människor och den levande naturen. Kungamakten sökte utnyttja detta för att eliminera det fria Skåneland och få fram en mera oavhängig politisk region. Härtåget mot vendarerna 1149 visar kungamaktens utstuderade agerande. Såsom alltid bestod ledningsflottan av tre självständiga flottor.

Nu begärde danakungen att skåningarna först skulle landstiga. Knappt hade den skånska hären gått i land och invecklat sig i strid med slaverna, förrän först den själländska, sedan den jylländska flottan stack till sjöss. Manfallet inom Skånehären blev fruktansvärt, många fartyg förlorades. Ett par år senare drog kungen våldgästande genom Skåneland för såsom han påstod erövra Småland. Företaget slutade i Varend med ett totalt nederlag. De retirerande resterna av hären utplundrade Skåne. Nu var måttet rågat. När kungen 1154 återkom med starkt uppbåd och skulle tala på det allskånska tinget vid Heliga Tre Högars tingsplats i Arenlunda, nära kungasätet Arendala, mottogs han fientligt.

Man ville icke ha honom till kung av Skåneland. Bönderna sökte dräpa honom. Endast ingripandet av Skånelands jarl räddade honom. Han lät nu hela hären överföras till Skåne, härjade och plundrade och fick jarlen Toke Signesson (med kungligt möderne) bragt om livet. Strax därpå stupar Sven Grate, som trots tidigare våldspolitik nu 1157 påtvingats Skåneland såsom dess konung. (Jylland och Själland hade egna kungar).

Oron i Skåneland fortsatte och då kung Valdemar 1178 lyckas få bort den valde ärkebiskopen av Lund och i stället få sin fosterbroder den själländske biskopen Absalon av Roskilde, utsedd och denne i Skåneland uppträdde såsom envåldshärskare, reste sig Skånes befolkning. Bl.a. hade denne utlänning beslagttaget kungasätet Arendala och utkrävt extra pålagor. Den danske kungen kom i spetsen för sin här och under åren 1180-1182 utkämpar Skåne det första öppna folkkriget i Norden mot den kontinentala furste- och kungamakten.

Sverige stödde Skånelands frihetskrig, men landet förmår ej klara sig mot den nya beväpnade ryttarhären, som kungen efter kontinental förebild fört i fält. Vid Dysiebro står i mars 1182 ett avgörande blodigt slag, som slutar med kunglig seger. Det levde kvar i minnet medeltiden ut såsom det ödesdigra, förbannade dysiefall. År 1182 inkallar landets ledande storman, Aki Tubbasun, den i Sverige bosatte Gluf Skreng, som nu 1182 blir Skånelands konung. Han åtföljs även svensk här. Valdemars krigsmakt besegras och den ondskefulle Absalon, måste fly ur landet. Redan 1183 dör Oluf Skreng. Vendarerna påtvingas landet ånyo och Absalon med kumpaner återvända, nu betydligt spakare.

Resultatet av händelserna 1149-1182 är folkmaktens nederlag, kungamaktens och kyrkans seger. Det visar att Skåneland icke längre militärt kan avgöra politiska frågor utan fr.o.m. nu är hänvisat till stöd utifrån. Riddarhären, den

tungt beväpnade bepansrade rytteriet är tekniskt överlägsen bondeuppbåden och den skånska adelns begränsade rytteri. Återigen är det Skånelands tillräckliga areal och befolkningsunderlag gentemot landen väster om Öresund, som blir avgörande. Tidigare hade det betydelse mindre. Den skånska regionen vid 1300-talets början präglas av den klimatförsämring med iskalla, långa vintrar, som satte in i Europa i slutet av 1200-talet och fortsätter årtionden in på det nya seklet. Missväxt, nödår, stark befolkningsminskning och allvarligaste decimering av boskapen, framtvingar en jordbrukets tillbakagång. Tusentals byar i Europa läggs öde. När digerdöden 1349 når Skåneland är befolkningen här som överallt undernärd. Bristande hygien och förorenade brunnar samverka till pestens oerhörda offer. Minst 35 % av befolkningen i Europa stryker med, på vissa ställen, växlande lokalt och regionalt, upptill 50-60%. Hela det ekonomiska systemet råkar i oordning. Skatteinkomsterna förslår ej för staternas utgifter. I Norden tvingar statsmakten till stora utlandslån. Det är Hansan, som behärskar det ekonomiska livet. Tyska penningstarka adelsmän köper väldiga egendomar i hela Norden.

Redan på 1320-talet blir kampen mellan kungen och ärkebiskopen av Lund ödesdiger. Kyrkans skattefrihet för sina väldiga domäner, främst inom ärkestiftet utbygges, likaså dess fulla domsrätt i andliga frågor. Adelns allt större självständighet och uppförande av borgar eller befästa gårdar försvagar kungamakten i synnerhet när adelns militära förpliktelser betydligt inskränks. 1322 - kungens fiender i Nordtyskland lockar stormän i Halland att infalla i Skåne med ledaren Knut Porse i spetsen. Det vållar stark oro i hela Skåneland. Kungamakten upplöses 1327. Finanserna trasslas sönder. År 1318 tvingas kungen att pantsätta hela Skåne till riksmarsken Ludvig Albrektsson, en tysk greve, för ett tillgodohavande av 7000 mark. Samma år bryter en svensk här in i landet och utplundrar det såsom hämnd för kung Eriks danska hjälphär. År 1330 står Danmark inför sitt sammanbrott. Den holsteinske greve Gerhard får bli Skåne såsom pantelän och insätter lågtyska slottshövitsmän, vilka terrorisera landet. År 1332 tryter skåningarnas tålmod och man gör uppror. Borgarna stormas och bränns, holsteinarna förjagas och i Lund huggs 300 av dem ned inne i domkyrkan, dit de flytt. Det danska riket upphörde att fungera.

Kyrkofurste i Lund var nu stormannasonen och skåningen, Karl Eriksson Röde, död 1334, som regerade 1325-1334 och efterträddes 1334-1355 av Peder Jensson Gaten, död 1355, medlem av 1200- och 1300-talens kanske främste stormannaätt.

Kalmarunionen

År 1332 var det ärkebiskopen, som grep Skånelands roder och tillsammans med stormännen och kyrkans dignitärer fann den enda politiska lösning på den skånska statens problem, sedan det danska riket upplöstes och kungamakten i Danmark var en ren fiktion: eget kungavalenligt Skånelands författning, dvs rätten att taga och vråka konung. Det fanns bara ett val: Sverige-Finlands och Norges (och dess biländers) konung, Magnus Eriksson (1316-1374).

Det var i Lund, som den nordiska unionstanken föddes nu 1332: Att den nye kungen ej hyllades på Lerbäcks Hög invid Lund var självklart. Han var utländsk furste och såsom redan konung måste man resa till honom. I Kalmar mottog han kungavärdigheten. (Därmed stärktes de månghundraåriga goda förbindelserna mellan Skåneland och Östergötland, goda alltsedan hadbardsfurstarna på 500-talet, men allt annat än goda, när de fornöstskånska svearna kring år 200 invaderade Austergautland) .

Varje territorium var under medeltiden endast bundet till landsherrens person, d v s till landets furste. Även om han var herre över andra stater, hade dessa ingenting med varandra att göra. Magnus Eriksson hade alltså 1332 tre riken, men i Skåneland var hans makt en fiktion, så länge han ej behärskade de till greve Gerhard av Holstein förpantade kungliga slotten, t ex Helsingborg, som ju normalt var militärt, administrativt och fiskaliskt centrum i nordvästra Skåne. För att skaffa sig full suveränitet måste han uppta lån av stormännen i Sverige- Finland och på så sätt utlösa greve Gerhard. Ett territorium kunde dock aldrig få kontroll över Bornholm, som var förpantat.

Den militära styrka, som var nödvändig för uppgörelser utåt och då genom överenskommelse kung Magnus träder tillbaka för den danske kung Valdemar, kan den senare genom sin militära potential, landstiga i och med vapenmakt erövra Skåneland, som utsattes för flerårig terror. Först 1368 blir det skånska folket av med honom och kung Albrekt av Sverige väljes till landsherre över landsherradömet Skåneland, såsom titeln lyder, men redan 1371 måste han avstå makten till Valdemar, som dock avlider redan 1375. År 1376 väljes kung Olav Håkansson av Norge till Danmarks konung. Han var ju Valdemars dotterson. Redan 1387 avled kung Oluf på Helsingborgs slott. En vecka senare väljes modern, Margareta Valdemarsdotter, på det allskånska landstinget till "Danmarks fru och husbonde och rikets fullmäktiga förmyndare". Hon bosätter sig i Skåne, och bor mest på Lindholmens slott och får nu böja sig för den skånska unionstanken, som segrar år 1397 - tio år senare, är hon regentinna i alla de nordiska rikena. Hon bar aldrig titeln drottning.

Från 1332 till 1520 spelar Skåneland en central roll i nordisk politik. Unionsmakt och kyrkomakt ha sitt säte i Skåne: unionskungen Erik av Pommern vill göra sin nya stad, Landeskron - Landskrone till Nordens huvudstad, men Köpenhamn förblir huvudstad.

Slutet på folkmakten

Nästa gång Skåneland står i Nordens blickpunkt är under kampen för böndernas och borgarnas kung, adelsmaktens dödsfiende, Kristian II, som överallt nackade stormän, inte bara i Stockholm. De skånska folkupproren 1525 och 1534- 36 kunde bara nedslås genom hjälp från den svenske Gustav I och med värvade tyska yrkesförband i Frederik I:s tjänst.

Utgången betydde 1536 slut på folkmakten och landens suveränitet vid kungaval i Danmark, reformation, adelsherravälde och för Sverige - Finland 1523 slut på landskapens möjlighet att avgöra kungaval och 1543 den

småländska och övriga svenska allmogens maktvilja. I båda fallen var det de värvade tyska yrkesförbanden som krossade huvudexponenterna för nordisk folkfrihet. I Skåneland 1535 genom det fruktansvärda blodbadet den 11 maj vid Bunketofta Lund, norr om Landskrona och i Småland 1543 genom drabbningen vid sjön Hjorten.

Den nordiska provinsialismens tid var förbi, men i Danmark kunde den regionala särställningen under förenklade, men dock juridiskt garanterade former leva kvar till 1683.

En bricka i stormaktsspelet

Den skåneländska reformationen har sin egen självständiga historia (1525-1537). För Skåneland innebar de sedan 1505 oavbrutna anfallen och sedan 1540 från högsta ort i Stockholm ledda gränskränkningarna en allt överskuggande fara, som genom den danska och svenska kungsmaktens rivalitet och krig 1563-1720 blev till en förut icke skådad katastrof på alla områden. Särskilt den meningslösa skövlingen och totala utplundringen under kriget 1643-45 var obeskrivlig.

Freden i Roskilde 1658 och i Köpenhamn 1660 blev vändpunkten. År 1658 fördes hela Skåneland över till det svenska väldet och detta bekräftades 1660: endast Bornholm övergick till Danmark.

Överförandet av Skåneland från den danske till den svenske kungens maktområde blev till ett nedbrytande av alla dittills gällande traditioner och värden.

I Roskildefredens §9 och i Köpenhamnsfredens §13 reglerades Skånelands fri- och rättigheter. I Köpenhamn 1660, §13 garanteras "at alle såväl skånske som danske och norske Undersåthare", skall hållas skadelösa. Med detta erkände Danmark och Sverige folkrättsligt internationellt existensen även skånsk nationalitet.

Den skånska nationaliteten är manifesterad 1332, 1368 och 1524. Det får nu 1658-1660 sin bekräftelse och dokumenteras på de senare skåneländska lantdagarna, då de skånska ständerna förneka dansk nationalitet.

Redan på konferensen i Malmö 1524 tillbakavisas den svenske kungens försök att förvärva överhöghet över Skåneland med den yttryckliga motiveringen, att Skåneland, varken var danskt eller svenskt, men av ålder tillhört det danska riket.

Erkännandet av skånsk nationalitet och det egna förnekandet av dansk, skulle för språkfrågan, kulturtraditionen och det framtida undervisningsväsendet få oanade negativa följder, varom senare skall talas.

I Europa och inom europeisk maktsfär var alltsedan 1500-talet suveräniteten över ett nyförvärvat område med egen nationalitet och rättsväsende förenat

med upprättandet av generalguvernements status med allt vad därav följde av autonomi.

Kontroll över folket

Generalguvernementet Skåneland upprättades den 18 mars 1658 tre veckor efter freden i Roskilde den 26 februari och omfattade 1658-1660 alla skånska landskap med fyra landshövdingar, två länshövdingar och en guvernör, men efter freden i Köpenhamn 1660 endast Skåne Halland och Blekinge med fyra landshövdingar och två länshövdingar.

Landets styresman blev den svenske kungens personlige representant, generalguvernören, som alltså fungerade som vice kung.

Under hela medeltiden samt 1500- och 1600-talen är det latinska Scania städse synonym för Skåneland som under medeltiden bestod av Skåne, Lister, Blekinge, Söndrehalland, Norrehalland och Bornholm. Från 1500-talet Skåne, Blekinge, Halland och Bornholm. År 1546 talar t.ex. Kristian III om "vaart land Skaane" och menar då Skåne, Halland, Blekinge och Lister.

Ännu på J.B. Homanns karta vid år 1710 heter det i huvudtiteln "Nova tabula SCANIAE" det är "provincias Scania, Hallandiam et Blekingiam". alltså Scania= Skåneland. så dominerande var Skåne att de andra landskapen bara räknades såsom bihang intill 1719, då de skånska ständerna i stället tala om Skåneland, i stället för latinets Scania och vill att Skåne och Blekinge skall utgöra ett guvernement.

Skånsk nationalitet nämnes ännu 1714 i dåtidens skånska borgar- och husägarlistor och 1721 begär ordf. i skånska kommissionen, att en skånsk adelsman skall inväljas i stället för en svensk, eftersom under 42 år ingen skånsk adelsman "warit brukad i offentlige befattningar".

Den skånska nationaliteten liksom det skånska språket var även efter freden 1720 en självklar realitet, utan att det därefter särskilt omnämnes eftersom ingen rättslig skillnad mellan olika nationaliteter längre fanns, sedan guvernementet Skåne upphävdes 1719 och riket fått en ny enhetlig administrativ indelning. Tidigare fanns fyra erkända nationaliteter: svensk, skånsk, tysk och dansk inom Skåneland resp. Skåne.

Vid sin sida hade den skånska generalguvernören den skåneländska lantdagen i Malmö och vid behov ständermöten.

Landet Skånelands lag var Skånelagen samt den Skånska stadsrätten och den skånska kyrkorätten.

Det var en klar gräns mellan generalguvernementet eller officiellt den skånska staten och Sverige. Och 1684 års rannsakningskommission betecknar därför självfallet en person, som bosatt i Småland såsom "utom landet", d.v.s. utomlands och om en annan uppe i Småland, som varit boende i Skåne på 1670-talet att personen ifråga då befann sig utomlands.

Konungariket Sverige och general guvernementet Skåneland var två helt olika land med olika nationalitet, språk och lagar o.s.v. men båda liksom storfurstedömet Finland (officiell titel från år 1580) underlagda Kungl. Maj .t. d.v.s. konungens person och alla dessa länders innebyggare vore konungens undersåtar. Dåtidens folkrätt och statsrätt gällde i hela västerlandet och överallt fanns nationalitets- och språkproblem.

Vid alla resolutioner från högsta ort meddelades från Malmö uttryckligen om beslutet enbart gällde den skånska staten eller också såsom det heter - "som i Sverige".

Den officiella termen löd 1658-1683: "desse nye utanför riket belägne provinser", 1683-1693: ett utländskt men inrikes land. Samma term gäller de facto själva Skåne 1693-1719.

Motståndskampen

Allt blev författningsmässigt bestående trots den våldsregim som under Karl XI:s omyndighetstid etablerades av oansvariga ämbetsmän och officerare. Ett rent skräckregemente fördes 1664-1686 av den överallt inkvarterade soldatesken, i början även tysk, finsk och polsk. Så kom olyckan: skånska kriget och motståndsrörelsen (militärt organiserad i friskytteåren och organiserad i form av enstaka bondeaktioner, våldshandlingar av skogstjuvar och den snabbt ökade skaran av hemlösa och utfattiga vartill allt kom gränsbondesvakten) . Alla dessa skilda grupper kriminaliserades nu av den svenska regimen såsom "snapphanar" ett från lågtyskan hämtat begrepp som betydde bortsnablare i betydelsen "tjuv".

Denna motståndsrörelse kom Karl XI att snabbt ändra attityd gentemot Skåneland. Även om han ej kunde realisera sina planer att tvångsförflytta hela befolkningen till Livland och Ingermanland, dit 1665-1708 alla till militärtjänst uttagna Skåneländare tvångsmässigt förflyttade ca. 35000 man, så var hela hans person i uppror mot Skåneländarnas majestätsbrott, såsom han uppfattade motståndsrörelsen och så snart han blev enväldig 1680 kunde han börja att för hela det svenska stormaktsväldet genomföra och vidare planera för enväldet. Det system som därvid kom till användning kallades officiellt uniformiteten.

Enväldets traktatsbrott

Nu kom det kungliga enväldets politik (1680-1719) gentemot Skåneland och dess befolkning, även direkt riktad mot den skånska nationaliteten att utmärkas av en enda serie traktatsbrott, delvis kamouflerade genom till synes juridiskt formella "överenskommelser" - i form av direkt påtvingade "ansökningar" från ett eller flera dock aldrig samtliga skånska ständer. Några få förtjäna framhållas; eftersom de borde ha framkallat protester från regeringen i Köpenhamn, då de öppet stred mot fredstraktaten 1658 och 1660 inklusive 1679, men av danskarna vid fredsfördraget 1720 tyst förbigicks:

År 1680 avskiljdes Blekinge, eftersom man i Stockholm icke kunde ha den nyanlagda riksviktiga svenska örlogsbasen inom det skånska generalguvernementet och i så fall stående under skånsk lag.

År 1682 pådyvlades städerna svenskt rättsväsende den 430-åriga skånska statsrätten upphävdes den 12 oktober så formellt ansökte städerna om svensk rätt med det svensk- och tyskdominerade Landskrona i spetsen.

Med prästerskapet helt underdånigt den ultrareaktionära svenska statskyrkan hade man lättare spel och den 26 april 1683 upphävdes den vida över 500-åriga skånska kyrkorätten och ersattes med svensk kyrkolag. Även här bearbetades massan av prästen även liten ytterst energisk svensk klick inspirerad av Lund stifts svenske biskop.

Skånelagen upphör att gälla

År 1683 upphävdes utan lantdagens hörande och utan böndernas, dvs 99% av befolkningens medverkande, den urgamla Skånelagen, den skånske lov. Kodifierad 1202/10 och med den alla danska rättskällor (närmast den modernare Christian IV:s store recess av 1643). Helt kunde enväldets beslut ej genomföras: den skånska giftermåls- och ärvdabalken förblev gällande till 1690-talet.

Med alla dessa och andra aktioner var i praktiken den folkrättsliga grundvalen för den skånska staten upphävd.

Slutligen förklarade Karl XI den 23 december 1693 generalguvernementsförfattningen för Skåneland upphävd. Nu avsöndras även Halland som redan 1645 vid förpantningen på 30 år till Sverige, skiljdes från Lunds stift.

Kvar står bara huvudprovinsen Skåne, som fram till den 9 maj 1719 utgår Guvernementet Skåne under en guvernör (överståthållare) utan den vicekungsställning och med allt vad det innebar för självstyrelsen, som existerat 1658-1693. Rutger v. Ascheberg hade alltför påtagligt stått på Skånelands sida.

Vid införandet av det svenska rikets nya författning 1719, upphävdes alla tidigare beslut om Guvernementsstatus. De skånska ständerna inlämnade en utförligt motiverad begäran till riksdagen att guvernementet Skåne genom sin ställning skulle få bestå och anhålla om att även Blekinge skall ingå i guvernementet och konstatera att även om tre landshövdingedömen tidigare bestått, så hade dock Skåne och Blekinge aldrig "warit skilde ifrån hwarandra".

Den svenska regeringsmakten nonchalerade helt de regionala skånska strävandena. I de skånska ständernas begäran omtalas vid sidan om Skåne, uttryckligen Skåneland i §§ 2 och 5.

Att man ej drog Halland in i bilden, trots ömsesidiga önskemål, berodde på den då förhärskande kyrkliga stiftsadministrationen: 1645 hade av de förpantade

Halland och Viken (Bohuslän) bildats ett nytt stift med Göteborg som biskopssäte. Denna stiftsgräns kunde ej överskridas. Alla studenter i Lund från dessa landskap och staden Göteborg tvingades tillhöra den s.k. Göteborgsnation, en ren skrivbordskonstruktion.

Det fanns sålunda ingen möjlighet att efter 1719 samordna eller ännu mindre förena de skånska landskapen med varandra. Icke ens studenterna från Halland vid Lunds universitet fick bilda en egen landskapssammanslutning utan skulle lyda under Göteborg.

Sträng försvenskningspolitik

Myndigheternas övervakning av medborgarna var rigorös. Bakom alla dessa svenska tvångsaktioner, speciellt fr.o.m. 1680, men även efter 1719, och allt detta lock och pock för att med fredliga medel nå överhetens syften, dolde sig den för Europa i övrigt dessbättre okända, hårdhänta likriktnings- och försvenskningspolitik, som officiellt betecknades som uniformiteten, varmed dess mening klart framgår. Det var denna slags statsdespoti som sedermera, först på 1800-talet t.ex. Ryssland tillämpade och som i tsarväldet hette triniteten, men som redan vid franska revolutionen fanns i Frankrike och överallt slog igenom: en stat, en nationalitet och ett språk. Först efter 1945 har denna farsot börjat ebba ut och lämnat plats för minoritetsrörelsen och numera även för regionalrörelsen. Det gäller Västeuropa. I Östeuropa nådde det nationella förtrycket sin höjdpunkt i slutet av 1800-talet och den var en av de två stora drivkrafterna i kampen mot tsarismen och dess störtande.

Det är i Sverige och i Karl XI som denna draksådd har sitt första påvisbara upphov och tidpunkten är 1680. Skåneland blev dess första offer.

Det svenska riket var såsom först 1648 nybliven stormakt ytterst känsligt gentemot yttervärldens attityd. Icke minst gällde det på det kulturella området där Sverige var ett primitivt underutvecklat land. Redan det danska riket såsom en urgammal erkänd kulturnation var farligt, ännu mera dess rikaste och betydelsefullaste del öster om Öresund.

I en generalguvernörsrapport (1664) uppenbaras detta i all sin styrka då det heter: "Vi ha vunnit en konungarrike, men jag fruktar att vi ej förstå att handskas med det". Sällan har ett konstaterande visat sig mera riktigt: på 60 år ruinerades och utplundrades Skåneland till oigenkännlighet. Landskrona som 1525 hade 2000 invånare och vid krigsutbrottet 1643 ca 1200 räknade 1720 endast 348 själar i en totalt krigsförstörd stad. Befolkningen enbart i Skåne sjönk från 1658 till 1718 från 180 000 till 132 800 eller med 26%.

För hela Skåneland från 270 000 till 213 200 eller med 21%.

Flyktingströmmen till Danmark 1658-1700 omfattade 15 000 personer, eller 8.5 % av befolkningen 1658. Utskrivningen av krigsfolk 1660-1699 var ca 12 000 man eller mellan 13 och 14% av den manliga befolkningen. Totalt 1600-1713: ca 30 000 man eller 33% av den manliga befolkningsandelen. Samtliga tvångsförflyttades till Estland, Livland och Ingermanland där de i rullorna

alltid ha nationalitetsbeteckningen "Schone" eller "Schonenländer". I Karl XII:s krigsmakt utgjorde de 22 000 man eller 36%. Vid Narva avgjorde de den svenska segern och i dagorder från Karl XII omnämnes dessa elittrupperns tapperhet gång på gång.

Icke desto mindre behandlades de såsom ett främmande element som skulle hållas nere. Så heter det 1678 i ett dekret om städernas styrelse i Skånelands arkiv att "infödda svenskar men icke danska eller skånska män tillsättas". Och 1693 sägs om en person vid borgmästarval att han bör väljas och "dessutom är en svensk man från Kalmar". År 1721 avvisas alla önskemål om en skånsk representant i Skånska kommissionen. Den är helsvensk.

Kulturskatter förstörs

I alla offentliga handlingar tala generalguvernörerna om "den skånska nationen" och "den skånska staten" till skillnad från Sverige och den svenska nationen. Besvärsskrivelser i all oändlighet från olika personer, områden, städer och stånd beklagar sig över intrång i den skånska nationens rättigheter, främst genom svenskar, men i städerna också genom tyskarna. Och både kungamakten och regeringen i Stockholm håller det starka lågtyska elementet om ryggen. Adel, officerskår och köpmän var i huvudsak lågtyska. De hade sina församlingar och kyrkor runt om i Skåneland som Sverige. Tyska kyrkobyggen får direkt bidrag av kungahuset både under 1600- och 1700-talen. Men i Landskrona beslöt riksdagen 1747 att jämna den praktfulla, en gång av Erik av Pommern som domkyrka tänkta S:t Johannes Baptista, därför som det officiellt heter "den låg i vägen för fästningens kanoner". Förstörelsen var 1788 fullbordad och t.o.m. de hundratals gravstenarna slogs sönder och användes till de sedan 1714 oavbrutet pågående försvarsanläggningarna för vilka också större delen av medeltidsstaden och halva antalet fastigheter föll offer så att staden utgjorde en in på 1850-talet fullständigt utvecklingshämmad befästning.

Det är klart, att när så ödesdigra ingrepp i en stad mitt under en inre fredsperiod kunde äga rum och en helt ny stad kom till på utfylld vattensjuk och under vatten stående mark. Regimens grepp under 1600-talet var vida mera djupgående och förödande inom främst Skåne och därefter Blekinge. Det var en fruktansvärd tid.

Alla dessa 1658-1720 ödesdigra aktioner mot Skånelands arkivskatter, bibliotek, klosterrester och slott och samtliga mer eller mindre befolkningen påtvungade regeringsinitiativ eller direkta maktmanifestationer (ex. 1683: Skånelagen, 1693: generalguvernementets och 1719: guvernementets upphörande) innebar ingenting annat än ett i mer eller mindre i juridisk form klätt successivt upphävande av de folkrättsliga fredstraktaterna av 1658 och 1660 (inklusive Lund 1679). Så mycket märkligare blir då den absoluta danska tystnaden i fredsfördraget på Frederiksborg 1720 och vid alla senare diplomatiska dansk-svenska förhandlingar 1720-1809 och vid de danska kungarnas direkta kontakt med Skåneland 1743-1809. medan man gärna bakom kulisserna pejlade det skånska folkets inställning till svensk regeringsmakt.

För att få detta spörsmål besvarat, behövs en sakkunnig rättshistorisk och folkrättslig undersökning om vad i verkligheten de svenska ingreppen (helt dikterade av Karl XI personligen 1680-1697) innebar, med början 1680 och avslutning 1719 (1720). Även om en sådan undersökning just för ögonblicket kan synas ha ett enbart historiskt och formellt intresse, bör den å andra sidan kunna ge en folkrättslig de facto och rent av de jure grundval för varje form av regionalt självstyre, respektive regionala strävanden.

Själva det faktum att det enhetliga Skåneland intill 1693 både inom det danska och från 1658 inom det svenska maktområdet ägde autonomi samt till 1536 egen författning (rätt att taga och vråka konung osv.) och till 1683 egen landslag (dessutom egen stadsrätt till 1682 och kyrkorätt till 1685) och att den folkrättsligt erkända skånska nationaliteten icke efter 1719 års svenska regeringsform resp. efter fredsfördraget 1720 ersatts med någon ny befolkning eller landet före 1900 med något nytt folkslag, utgör tillsammans fakta som bilda grundvalen för varje regional aktivitet och klara argument för varje begäran om regional status, resp. regionala fri- och rättigheter.

Även om denna historiska plattform icke under nu rådande förhållanden för dagens regionala önskemål i och för sig utgör en målsättning, så är dock denna markanta historiska grundval en självklar förklaring till regionala strävanden, liksom Skånelands politiska historia 811-1371.

Under en framtida totalt förändrad internationell situation kan däremot den relaterade historiska och i lika hög grad den kulturella bakgrunden utgöra en regional självstyrelsens grundval.

Det är nödvändigt att i korthet följa det skånska folkets reaktion inför situationer som kunna förändra den statspolitiska bilden.

För var och en måste ju fredsfördraget 1720 ha framstått såsom Danmarks accepterande av vad den svenska regeringsmakten låtit sig komma till last 1658-1719. Det var ju i verkligheten Danmarks avskrivande av den Skånska frågan.

En bricka i det stora spelet

År 1743 blir emellertid Skåneland ånyo aktuellt i det stora europeiska politiska spelet. Ryssland hade i kriget mot Sverige erövrat hela Finland. Danmark var nu icke Rysslands bundsförvant.

Redan 1739 förhandlar Sverige i Köpenhamn om en närmare förbindelse mellan de båda rikena. Från svensk sida ställs i utsikt att den danske kronprinsen Frederik kan väljas till svensk tronföljare och att på så sätt Kalmarunionen kan återupprättas.

I början av 1743 är kronprins Frederiks kandidatur aktuell och den 19 mars 1743 väljs han av bondebeståndet till Sveriges tronföljare, medan de tre övriga

riksstånden ställer sig avvaktande, eftersom ryska kejsarinnan fodrar att valet skall falla på hertig Adolf Fredrik av Holstein-Gottorp.

De ivrigaste förkämparna för en ny union fanns givetvis i Skåneland och i Dalarna, som i juni gör uppror och sänder en bondehär på 5000 till Stockholm, som den 22 juni besegras och den 23 väljer riksdagen en ny tronföljare.

Ledande representant för Skånelands allmoge var hela Blekinges riksdagsman och rikets bondestånds talman, den mäktige Oluf Håkansson från Lösen. Kring honom fylkades Skånelands bonderiksdagsmän. De inflytelserikaste var tre skåningar: Jens Larsson från Everlöv, Oluf Jonsson från Jonstorp och Anders Månsson från Aröd (Östra Sallerups s:n).

I Skåneland var man enig om, såsom det hette, "att de icke ansåg det för en fördel att få Finland tillbaka, om man därvid förlorade Skåne".

Den skånska adeln anslöt sig till bondeståndets inställning men man fodrade såsom garanti för valet av den danske kronprinsen, att det danska enväldet icke infördes i Sverige. De skånska ständerna begärde också garanti för "den svenska friheten". Det förenade adel och bondestånd.

Adeln representerades bl.a. av två dottersöner till Ebbe Ulfeld, en dotterson till Korfits Ulfeld och en dotterson till biskop Peter Winstrup samt två söner till den siste generalguvernören greve Rutger von Ascheberg.

Den skånska adelns ledare, Ebbe Ridderschantz företog också genast en resa från riksdagen i Stockholm hem till Skåne för att kunna agitera för den danske kronprinsens kandidatur.

Den 19 mars 1743 valde Sveriges bondebestånd kronprins Frederik av Danmark till svensk tronföljare, men Rysslands hotelser fick de andra stånden att avvakta, dalkarlarna marscherade till Stockholm, men besegrades och dagen efter den 23 juni utsågs de tre stånden Adolf Fredrik av Holstein-Gottorp till tronföljare. Då hade den överallt inflytelserike Oluf Håkansson dragit sig undan och övergivit kronprins Fredriks sak. Det var rädslan för Ryssland som avgjorde valet.

Kristian VI blev ytterst uppbragt över tronföljarvalet i Stockholm och gav order om den danska armens landstigning i Skåne, men förmåddes ändra sig med tanke på risken med krig både med Sverige och Ryssland.

Dessa händelser kom alltså att väcka upp den skånska befolkningen i de tre landskapen, men också Danmark att överväga en ny lösning av den skånska frågan. Mera blev det ej. Den holsteinska frågan kom istället att bli problemet för dansk utrikespolitik. Det dansk-ryska förbundet 1765 varslar illa för det svenska riket, men Danmark, Norge och Sverige-Finland ingå jämte Nederländerna år 1780 i ett neutralitetsförbund med Ryssland, som det svenska riket lämnar 1788 och 1794 sluta de nordiska rikena ett neutralitetsförbund, men allting är labilt i Europa. År 1808 tvingar Ryssland Danmark till krig mot Sverige.

Vapenvilan 1809 öppnar möjligheten för Frederik VII att bli svensk kung, men hans avoghet mot svenska förhandlare omöjliggör denna lösning. Valet faller i stället på prins Christian August av Augustenborg, som den 18 juli väljs till Sveriges tronföljare, men redan 1810 avlider av hjärtslag på Kvidinge hed i Skåne, varefter hans broder, prins Fredrik Christian utses till tronföljare.

Under dessa händelseförlopp upptas hemliga förhandlingar mellan Frederik VI och skåneländska kretsar.

Rullgardinen mot öster dras ner

Den svenske ministern i Köpenhamn varnar ännu 1810 regeringen i Stockholm för Skåneländarnas politiska opålitlighet och synbara önskan om självstyre.

I själva verket har Frederik VI uppgivit varje tanke att sätta den skånska frågan på dagordningen. Under kriget med Sverige lät han 1809 trycka sin proklamation till befolkningen i Skåneland. Texten börjar icke med "Brave maend i Skåneland", utan med "Brave svenske". Icke med ett ord omnämns Skånelands riksdanska tidevarv. Det skånska folket hade låtit Frederik VI förstå att det icke var av dansk nation, medan danskarna ännu idag betecknar den skånska befolkningen på Bornholm såsom "reservesvenskere". I bakgrunden skyntade däremot för den danske kungen drömmen om en ny Kalmarunion och i den aspekten var Skåneland viktigt.

Ännu 1720-1810 var Skåneland en viktig politisk faktor i Skandinavisk politik, men om någon skånsk autonomi var det icke längretal, visserligen var huvudprovinns Skåne ännu 1801-1809 ett till namnet generalguvernement, men i verkligheten utgjorde detta bara ett guvernement (precis som 1693-1710), men nu endast med tem12.9rärsammankopplad civil administration och militärt överkommando (Sydarmén), dock med en skånsk generalguvernör.

Valet av J. B. Bernadotte till svensk tronföljare 1810, understöddes livligt av det skånska bondeståndet, men icke heller mera. Kronprins Carl August däremot var omåttligt folkjär och hans namn gavs åt tusentalsskåneiändare hela 1800-talet igenom.

Bondeupproret 1811

Bondeupproret i Skåne 1811 avslutar den aktiva skånska insatsen gentemot regimen och därmed perioden 1720-1811. Denna opposition kunde denna tid mer eller mindre öppet demonstreras, men fick aldrig utlopp för det skånska folkets innersta känslor mot en mycket hård överhetens regim, som hela denna tid misstänksamt iakttog allt som kunde tolkas såsom statsfientlig attityd och som i statsapparaten hade alla instrument för att även fysiskt kunna utsläcka motståndsmännen. Även under 1700-talet måste många fly till Danmark, bl.a. för påstådd uppvigling av bönderna i Halland mot den svenska kronan. En begränsad utvandring av yrkesmän skedde till den Baltiska landsstaten, närmast till Kurland, mest från de skånska ständerna.

Europas nyordning 1815 skapade en ny politisk karta, men också en ny reaktionär anda och en ny statsmaktens förmyndarskap. I Norden hade Finland kommit under Ryssland 1809 och Norge förenats i personalunion med Sverige. Förloraren var Danmark.

Skandinavismen

I Skåneland väcktes de kulturella och historiska aspekten till nytt liv. Aktivitetsbehovet vändes snällt men entusiastiskt mot utopia. I Lund uppstod den akademiskt och borgerligt betonade skandinavismen 1829. Den nådde samband med en bred folklig samhörighetskänsla med danskheten och dansk kultur, vars markanta uttryck blev förbrödringsfesten på Sundets is nyårsnatten 1837/38 mellan Helsingborg och Helsingör. En öppen demonstration mot Karl XIV Johans beryktade cirkulärnot mot skandinavismen 1837. Deltagandet för Danmarks sak under krigen 1848/49 och 1864 blev till en stor folkrörelse och till insatsen av skåneländska frivilliga, och de många hundra schlesvigare, som såsom flyktingar kom till alla hörn av Skåne, mottogs närmast såsom förlorade och återfunna bröder.

Oskar I omfattade helt skandinavismen och vistades ibland i Skåne, t.ex. då under hans medverkan vapenstilleståndet i Malmö i juli 1848 mellan Danmark och Preussen undertecknades. Karl XV, som var hertig av Skåne, lovade 1863 Danmark allians, något som regeringen bestämt motsatte sig. Han förde en betonad skandinavisk politik och var med vänskapliga band nära förbunden med Frederik VII. Han vistades helst i Skåne och blev ju genom sin folklighet och sitt glada och friska liv på Bäckaskog, oerhört populär i sitt hertigdöme.

Det är nu på 1860-talet som skarpskytterörelsen växer fram och når en otrolig anslutning i Skåne. Dess syften var frivilligt bidrag till rikets försvar, men i grunden var den här en försvarsrörelse för kamp mot Preussen och hjälp till Danmark vid ett nytt danskt-tyskt krig.

Ur detta försvarsintresse växer också en ny gemenskap mellan de skånska landskapen fram bl.a. dokumenterad i den 1865 bildade "De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening", som liksom dess tidskrift (under olika namn) alltjämt består. Vad som saknas i dessa den europeiska nationalitetsromantikens dagar är en medveten nationell väckelse i Skåneland. Det var skandinavismen, rojalismen och lojaliteten mot riket som utgjorde de bärande idéerna, i medel- och överklassen parad med frimureriet. Man slogs gärna för Danmarks sak, men man saknade varje politisk betoning av skånskheten.

Enskiftet

Den skånska enskiftesstadgan 1803 och lagskiftesförordningen av 1827 hade åstadkommit en revolution på landsbygden: de uråldriga byalagen upplöstes i enskilda helt fristående hemman, som vanligen utflyttades, så att bykärnan försvann, bygatan blev ett minne blott. Folkgemenskapen ersattes med den

enskildes egoistiska strävan att bara tillgodose sig och sin familj utan hänsyn till andra.

På 1860-talet börjar emigrationen till Danmark och Nord-tyskland, på 1870-talet till USA industrialismen lockar ungdomen till städerna. Proletariatet uppstår och därmed förs den ekonomiska, så social och slutligen politiska klasskampen.

Slutet av 1880-talet och början av 1890-talet dominerades det politiska livet av tullfrågan och striden mellan protektionister och frihandlare.

För Skåneland, främst Skåne, var frågan om prissättningen på spannmålsprodukter och tullarna på livsmedelsprodukter av vital betydelse. De stora handelshusen från Ystad till Helsingborg var beroende av spannmålshandelns lönsamhet, så uppstod det en stark opposition i Skåne mot frihandeln.

Man var beredd att bilda ett skånskt lantmannaparti och det fanns påtagligt intresse för ett skånskt liberalt parti 1892. Det förhindrades genom Oskar II:s ställningsstagande. Riket var för honom en självklar enhet och han var en förklarad motståndare till protektionismen, dessutom bl.a. inom frimureriet såsom dess överhuvud i stånd till att i önskad riktning påverka skånska provinsiallogen och de därunder lydande logerna. För några skånska, d.v.s. ur monarkins synvinkel, separatistiska politiska bildningar fanns ingen plats.

Regionalismen vaknar

Det är nu 1872 som Matthias Weibull såsom protest och tillika uttryck för skånsk aktivism återupptar den medeltida lundensiska ärkebiskopsdömets fana, som blir till Skånelands rödgula korsfana. Den blir populär inom borgerliga kretsar, framför allt i sydvästra Skåne och hissas gärna intill 1920-talet.

På 1910- och 20-talen når den storsvenska linjen inom riket sin höjdpunkt. Den visar sin maktfullkomlighet genom att i hela Skåneland, först och främst i Skåne, resa kunga- och fältherrestatyer och minnesstenar över svenska segrar. Höjdpunkten nås 1926 vid firandet av 250-årsdagen av slaget vid Lund. I konungens närvaro hålls militärparad och storsvenska tal, men de besvaras genast med en stor social-demokratisk skånsk-dansk massdemonstration vid monumentet i Lund, uppe på resterna av den forna Lerbäckes hög. Med denna folkliga och skånska manifestation slåss den chauvinistiska och militaristiska vågen ut i Skåne, även om det tar några år. Inom överklassen och delar av medelklassen lever dessa reaktionära idéer kvar. Det kan vi 1978 utläsa ur dagspressen i Skåne, främst av de icke skånskägda tidningarna.

År 1923 utkom en liten skrift: "Det skånska problemet" författad av skaparen av den nya skånska katolicismen och ledaren för den romersk-katolska kyrkan i Sverige, David Assarsson. Den väckte stort uppseende och bekämpades fanatiskt av alla storsvenskar och skånska anpasslingar. I själva verket var den en oskyldig erinran om vad skånsk historia före 1658 var en vädjan till skånsk självbesinning och skånskt medvetande, kort en mera akademisk betraktelse. Den fick dock en oerhörd betydelse för massor av människor i de skånska

landskapen och gav faktiskt upphov till den 1937 stiftade ännu livaktiga kulturorganisationen Sällskapet Skånsk Samling, liksom för flera andra senare sammanslutningar t.ex. för skåneländsk historieforskning 1950.

Dessa nya strävanden åstadkom 1948 ett danskt sällskap för studiet av Skånelands riksdanska epok och för studieresor öster om Öresund. År 1954 grundades så en Dansk-Skaansk Forening i Helsingborg, som snabbt vann livlig anslutning och vars ledning satt i Köpenhamn. Den danska delen av föreningen stod främmande för dagens Skåneland och dess befolkning och kom därför snart i konflikt med skåningarna. I detta läge lanserades från skånsk sida på nytt den rödgula flaggan (1964) och planer på ett Skånelands gille uppstod. Denna grupp, som brutit sig ur Dansk-Skaansk Forening (1966) stiftade nu Skånelands Flaggkommitté som sedan flaggan slagit igenom, upplöstes efter framgångsrik verksamhet i december 1969.

Talrika andra, vanligen lokalt begränsade grupper och med ett begränsat antal medlemmar, tillkom alltsedan 1964. Deras verksamhet syns icke mycket utåt. De är organ för skåneländskt historiskt, kulturellt och nationellt medvetande, ett slags förtrupper för framtiden och med tanke på den ofördragsamhet som de makthavande städse visat och som bl.a. samerna och finnarna fått känna på och med hänsyn till den pågående likriktningsprocessen, ha de ej heller någon möjlighet till att kunna arbeta fritt utan att utsättas för systemets intolerans, förföljelse och nedvärdering.

Under sådana omständigheter uppstår spørgsmålet om hur för enbart Skånes del enskilda människor med vaket sinne för omvärlden, med intresse för skånskt samhälle och kulturliv i dag och med lust att ta ansvar för vad som sker, skall kunna delta i och påverka den skånska regionens särintressen.

Det var därför ytterst positivt att det 1978 har bildades en ny Skånerörelse, som vågade angripa dagens problem och medverka i den numera så komplicerade samhällsapparaten.

Det är av största vikt, att man även i nutiden har den historiska bakgrunden till det moderna Skåne och Skåneland klart för sig likaså den politiska linjen sedan 1658.

För det skånska folket och för det historiska till 1693 städse regionalt styrda Skåneland med dess intill 1683 bestående Skånelag. Kan den av det svenska enväldet påtvingade politiken icke vara annat än ett ensidigt upphävande av fredsfördragen 1658 och 1660, som avslöts över huvudet på Skåneland och dess folk. Ännu 1710 redovisar svenska kartor enhetsbeteckningen Skåneland i dess sedan medeltiden övliga latinska form Scania. Även det har utan orsak eller delhet avskaffats och Skåneland utan vidare geografiskt inlemmats i "Götaland", vartill det ju aldrig någonsin hört.

När den skånska frågan inom Skåneland 1923 åter blev aktuell har det maktägande systemet på alla sätt genom absolut tystnad nonchalerat detta och ickemedgivet några som helst regionala önskemål, t.ex. obligatorisk undervisning i skånsk och nordisk historia intill 1658 och överhuvudtaget ej yttrat sig om perioden 1658-1693, resp. 1693-1719. I överensstämmelse med

de reaktionära traditionerna från det svenska rikets envælde (1680-1719) har däremot alla slags chauvinistiska företeelser energiskt öppet och i hemlighet bekämpat varje yttring av Skånskt historiskt medvetande och skånska regionala syften med termen "Sydsverige".

Detta har skett jämsides med ett uppseendeväckande betonat och starkt svenskt engagemang för alla slags ute i världen pågående nationella frigörelseprocesser och demokratiska minoritetsyttringar, medan man iakttagit en iskall tystnad för fenomen inom riket, t.ex. samerna, finnarna och självfallet varje yttring av regionalism från skånsk sida eller från andra 1658 med det dåtida svenska väldet utan befolkningens hörande införlivade områden.

Ett sådant förfarande fråntar de svenska statsmakterna varje rätt att i världens ögon framstå såsom exponent för en verklig demokrati och mot varje form av territoriellt förtryck.

Det förhållandet att det skånska språket sedan 1890-talet successivt ersatts med rikssvenska och att ett eget skriftspråk saknas, bottnar ju i den ur de svenska myndigheterna sedan 1681 det skånska folket påtvingade "uniformitet" även i språkliga frågor, som bl.a. resulterade i att det i Skåneland före och under dansk reformation skapade riksdanska litteraturspråket sedan 1683 undertrycktes och på 1700-talet helt försvann, dvs den dansktida skånska kulturtraditionens undergång.

Det Skåne och Skåneland, som idag existerar är utan varje laglig eller genom överenskommelse tillerkänd rätt att själv kunna hävda sina intressen gentemot omvärlden. Detsamma gäller ju det riksdanska Bornholm, som efter 1660 tvingats gå sina egna isolerade vägar. Därför måste varje strävan att få del i det egna områdets gestaltande börja med dagens maktbild, som innebär att alla avgörande beslut uteslutande träffas av det svenska rikets regering och riksdag, vilket bestäms i grundlagen.

Skånes och Skånelands historia är den fasta grundval vi i dag bygger inom denna region. Själva arbetet gäller nuet och framtiden och kan endast bestämmas av vad som från tid till annan fodras av nya perspektiv och andra ingripanden än de hittills varande. Det gäller då för Skånerörelsen att ha ett genomtänkt program.

En regionalrörelse hur nyktert och sakligt den än arbetar i samtiden och mot framtiden får dock aldrig glömma sin speciella uppgift: det som skall byggas upp måste vila på regionens historiska grundval. Vissa specifika historiska betingelser, kommer alltid att utgöra den röda tråden. Ett folk utan historiskt medvetande är såsom en kropp utan själ. Det saknar identitet.

Det historiska skeende som ligger vår tid närmast är händelsekedjan alltsedan Roskildefreden 1658. Detta händelseförlopp har betydelse även för en nutida regional Skånerörelse. Endast ett par fakta skall här nämnas:

Det är även för dagens skåningar och skåneländare viktigt att veta, att det svenska kungliga enväldets aktioner mot Skånelands fördragsmässigt

garanterade urgamla fri- och rättigheter åren 1680-1719, folkrättsligt sett var olagliga.

Det gäller bortkopplandet av Skånelagen. Den 20 oktober 1683 fick Göta hovrätt i Jönköping kungligt bemyndigande, att inom det skånska generalguvernementet, d.v.s. Skånelands den svenske kungen underställda landskap, i stället för Skånelagen döma efter svensk lag. Den svenska regimen utfärdade en order, men kunde icke med folkrättslig kompetens påvisa, att Skånelagen de jure var upphävd. Den var skapad av det skånska folket och var ett fast fundament i skånskt rättsmedvetande. Den skåneländska nationen har aldrig upphävt sin egen landslag.

Och tystnaden efter 1719 om skånsk = skåneländsk nationalitet, såsom en erkänd realitet, betydde ju icke alls att den plötsligt försvunnit eller av de rikssvenska maktorganen olagligen förbjudits. Den fanns givetvis helt självklart fortlöpande kvar, men vågade icke göra sin röst hörd av fruktan för det auktoritära samhällssystemets repressalier. Det innebär folkrättsligt ännu idag (1978), att var och en i Skåneland har full rätt att bekänna sig till skåneländsk nationalitet eller som det officiellt hette (1658-1719): "Skanisk nation".

Och det är det många, som alltjämt. gör, men dagens svenska makthavare erkänner bara medborgarskap, men icke nationaliteter inom riket, trots deras internationella propaganda till förmån för alla nationaliteter, minoriteter och särpräglade folkgrupper utanför det svenska riket.